

TANULMÁNYOK.

Elnöki megnyitó beszéd.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1927. évi közgyűlésén.

Irta : ZOLTVÁNY IRÉN.

A Bakonynak esendes magányában, a nagy világtól elrejtett kis otthonomban, sok mindentől el vagyok zárva, de viszont gyakorta van módomban elmélkedni, egyebek közt irodalmi viszonyainkról általában s irodalmi életünknek egyes jelenségeiről.

Legyen szabad a jelen alkalommal is ilyen elmélkedésekből leszűrt nézetemet előadni, s inkább csak egy-egy gondolattal, semmint fejtegetésszerűen hozzászólanom egy olyan irodalmi kérdéshez, amely még mindig időszerű s ez okból, úgy hiszem, egyszersmind általános érdekű. Hiszen valamint közéletünkben, noha már kissé meghúzódva és lappangva, még mindig ki-kidugja fejét a fölforgatás kísértő szelleme, szintúgy irodalmunkban is még folyton észlelhető némileg ehhez hasonló forrongás, mely gátolja irodalmunk teljes megtisztulásának folyamatát.

A közelmúlt években, sőt csak nemrégiben is több oldalról fölmerült egyfelől a nemzeti hagyományokban gyökerező s azért úgynevezett konzervatív irodalmi irányzatnak, másfelől pedig a hangos szavakkal a haladás jelszavát kitűző s a nyugateurópai újabb áramlatokat követő s ezért, valamint egy folyóirat címe után nyugatosnak nevezett irodalom irányzatának pörös-vitás kérdése.

A konzervatív irány fogalmilag nem zárja ki ugyan a haladás eszméjét, de azért mindkét táborban voltak és vannak, akik a két irányt, természetesen más-más okból, egymással nemcsak szembenállónak, hanem szöges ellentétben levőnek fogják föl, s ebből kifolyóan különösen a nyugatos irányzat harciasabb hívei, mint tudjuk, ismételten nagyon is erős táma-

dást intéztek nem annyira a más irányú költők ellen, mint inkább a tőlük céhbelieknek nevezett műbírálók, sőt irodalmi társaságok ellen is.

Talán soha igaztalanabb vád nem hangzott el az irodalom berkeiben, mint az, mely az ú. n. konzervatív irány híveinek homlokára a maradiság, sőt nem ritkán az ellenséges érzületű elfogultság bélyegét akarja rásütni.

A konzervatív irány hívei jogosan hivatkozhatnak arra, hogy irodalmunk, fejlődése egész folyamatában, nemzeti jellegének teljes megóvása mellett, a legrégebb időktől kezdve mindig szoros kapcsolatban volt az európai eszmeáramlatokkal, s az újabb magyar irodalomnak, nevezetesen szépirodalomnak fő képviselői, valamint az irodalmi élet szellemét nem egy tekintetben olykor sikeresen irányító írók: a legkiválóbb műbírálók is mindig szószólói voltak nálunk a haladás eszméjének s nem hanyagolták el a művelt nemzetek lelki világára ható újabb szellemi irányok, nevezetesen pedig az újabb irodalmi fejlemények figyelemmel kísérését. Csak egy nagy különbség állapítható meg az ú. n. konzervatív és a nyugatos újabb irodalom közt: röviden szólva az, hogy az előbbi mindig nemzeti alapon maradt s a költészetben is az egész emberiség örök eszményeinek volt ápolója, míg ellenben az utóbbi kirúgta lába alól a nemzeti talajt s az egyetemes emberi eszmények tiszteletbentartása helyett a művészetnek minden korlát nélküli szabadsága, az ú. n. „l'art pour l'art“ elvének örve alatt — elismerem, nem kivétel nélkül minden művelője ennek az új irodalomnak s nem is mindig egész tudatosan és egyenesen romboló célzással, de egészben véve mégis — aláásója lett a szellemi és erkölcsi örök érvényű értékeknek.

Irodalmunk multjára nézve elég csak egy futó tekintet, hogy meggyőzőn bennünket nemzeti irodalmunknak állandó kapcsolatáról a nyugateurópai eszmeáramlásokkal. Társaságunk nagynevű boldogult elnöke, Beöthy Zsolt, a Magyar Irodalom Kis-Tükré-ben s még jóval részletesebben az egyetemen több szemeszteren át folytatott irodalomelméleti előadásaiban, melyek könyomatú ívek alakjában bizonyára sokunk előtt jól ismertek, végighaladva irodalmunk történetének egyes korszakain, meggyőző erővel bizonyítja, hogy a magyar nemzeti lélek, befogadva a különféle külföldi hatásokat, ezeket mindig bele tudta olvasztani a nemzeti és faji egyéniségünkbe. Beöthy

Zsolt tárgyalásában a főhangsúly a magyar nemzeti lélek nagyfokú asszimiláló képességén nyugszik. Én most viszont azt akarom itt hangsúlyozni, hogy irodalmunk kezdettől fogva soha nem zárkózott el semmiféle jelentősebb külföldi szellemtörténeti mozgalom, vagy pedig különösen a koronkint új elemekkel fejlődő irodalmi irányok elől.

Vessünk először is csak egy nagyon röpké pillantást a messze idők távlatába. Szent István király, a magyar államnak szilárd alapon való megalkotója, mint tudjuk, az előrehaladottabb nyugati népek szervezetének mintájára rendezte be az új magyar államot, amely tehát európai színvonalon állott s mégis magyar maradt. Ez utóbbi tényben kifejeződő vezéreszme szólal meg fiához, Imre herceghez intézett s írásba foglalt *Intelmeiben* is, amelyeknek nyolcadik fejezetében mintegy szellemi örökségül azt a tanácsot köti fiának lelkére, hogy az ősök hagyományainak tisztelete mellett meg kell becsülni az idegenek műveltségét is.

Így jelenik meg egy írott dokumentum foglatában is már állami létünk hajnalán annak a nagy eszmének csírája, hogy az ősi hagyományokhoz rakaszkodva, művelődnünk kell idegen hatások befogadásával is; mert csak e kettő: nemzeti jellegünk hő megőrzése és előrehaladás a műveltségben — együttesen biztosítja a magyarság erejét s egész nemzeti létünket. Ez a vezérgondolat a magyarság legjobbainak, közéleti és irodalmi nagyságainknak lelkében egyre öntudatosabban alakult ki s fő éltető elve maradt fajunknak és alapja lett további nemzeti fejlődésünknek.

Irodalmunk legrégebb korszakára nézve Gyulai Pál és Beöthy Zsolt egyaránt kiemelik, hogy a magyar nemzeti lélek megnyilvánulásaként már a keresztény középkorban a katolicizmuson kívül itt-ott a hazafiság eszméje és érzései is fölsilannak. De én itt is azt akarom most hangsúlyozni, hogy ebben a korban teljesen bekapcsolódtunk a nyugat eszmevilágába, s hogy kolostori irodalmunk termékeit meg sem lehet érteni a külföldi hatások, nevezetesen a nyugati egyház egyetemes gondolatvilágának és vallási életének ismerete nélkül. Legyen szabad erre nézve egész kurtán csak két csattanós újabb bizonyítékot említenem. Az Árpád-kori Pray-codexnek mivoltát mind a legújabb időkig tévesen fogták föl a különben nagyon tudós kutatók. Legtöbben ugyanis misekönyvnek tekintették.

Egyik fiatal bencés rendtársam nemrégiben ugyanis a *Magyar Könyvszemlében* alapos forráskutatások és egybevetések útján kétséget kizáróan megállapította, hogy a Pray-codex nem más, mint római ritusú, bencés eredetű liturgikus könyv, műfaji jellegét tekintve úgynevezett sacramentarium. Ugyancsak kolostori irodalmunknak egy másik nevezetes termékére, a Bécsi, Münchener és Apor-codexekből álló úgynevezett ferences bibliafordításokra nézve Gálos Rezsőnek sikerült megállapítania, hogy az, igazában véve, sem nem bibliafordítás, sem nem ferences, még kevésbé huszita eredetű mű, hanem Szent Benedek-rendi származású liturgikus könyv. Amint tehát a középkori európai irodalomban minden nép nyelvén először a liturgikus szövegek jelentek meg, így történt nálunk is. Egyszóval: legrégibb irodalmunk is szoros kapcsolatban volt a nyugateurópai irodalommal és csakis e kapcsolat alapján érthető meg.

Se szere, se száma nem lenne az ilyen hivatkozásoknak, ha a többi irodalomtörténeti korszakokra nézve is föl akarnók tüntetni ezt az állandó kapcsolatot. Mert a századok folyamán úgyszólván valamennyi világeszme hatását megéreztek. A renaissance s főleg a nyomában járó humanista mozgalom, a protestantizmus és az ellenreformáció, a barokk-szellem, a racionalizmus, a romantizmus, a demokratikus mozgalmak — mind hatással voltak nemzeti szellemünk fejlődésére s a külföldi eszmék legtöbbször kétségtelenül jelentékenyen megtermékenyítette egyetemes művelődésünket s ennek körén belül irodalmunkat is.

Volt ugyan irodalmunkban egy korszak, melyet a hanyatlás korának szokás nevezni s amelyet állami életünknek nemzeti értelemben vett elgyöngülése idézett elő. Az államéleti pangás ernyesztő hatását az irodalom ebben a korban annál jobban megérezte, mert közéletünknek azidétt leginkább hivatott irányítói, a főnemesek, elszakadtak érzésükben a nemzeti szellemtől. De az ennek következtében az erkölcsökben és szokásokban elharapódzó külföldieskedés ellenében lassankint megindult a visszahatás, mégpedig először éppen az irodalom terén. A költészeti szempontból művészetlen és maradi irányú Gvadányi József az ő erős fajszeretetével s a szintén csekély ízlésű, de tüzes magyarságú Dugonics, több más társukkal együtt, hathatós élesztői voltak a szunnyadó nemzeti érzésnek. Másfelől a nem kevésbé hazafias érzésű, de már a nyugateurópai irányokat követő íróink ismét helyreállították a kapcsolatot a kül-

földi irodalmakkal, ezeknek értékes elemeit átkölesönözve s többé-kevésbé ügyesen földolgozva műveikben. A megújuló magyar irodalom vezére, a tehetség dolgában nem kimagasló, de hatására nézve mégis kiváló író, Bessenyei György, a bécsi testőrök iskolájának feje, újra fölélesztette, egész írói pályafutása legfőbb jelentőségének tekinthetően, azt a jelszót, hogy csak a magyarság és műveltség szerves kapcsolata biztosíthatja nemzeti előrehaladásunkat. Ez volt később tudvalevőleg Széchenyi István gróf politikai programjának is sarkalatos elve, mint a Hitel-ben a „Kiművelt emberfő“-ről szólóban s még inkább a Stádiumban olvasható fejtegetéséből láthatjuk.

A Széchenyivel beköszöntő reformkornak költői irodalma számos nagy alakot mutat föl, akiknél költői tehetségük eredetiségénél fogva egyre kevesebb és kisebb arányú külföldi hatást észlelhetni, legfőkébb tárgytörténeti szempontból való egyezések, továbbá egyes költői motívumok átvételével némi tartalmi rokonság és nagyon csekély mértékben stiláris, vagyis formai hatás állapítható meg. De azért tehetségük eredetisége mellett nem kevésbé nagy volt jártasságuk a külföldi irodalom remekműveinek ismeretében.

A XIX. század egész magyar költői irodalmában a világ-irodalmi műveltség és másfelől a nemzeti lélek kifejezésének ereje legnagyobb mértékben található és legszebb összhangzatban olvad egybe a mi nyugatosainktól oly vakmerő módon lekicsinyelt Arany János költői egyéniségében. Rendkívül széleskörű tanulmányai költészetében teljes eredetiséggel párcsulnak. Tanulmányai kiterjedtek nemcsak az ó-klasszikai remekírókra s az európai újabb nemzetek költészetére, hanem a keleti népek költői nagy alkotásaira is, a perzsa eposztól az ind drámán át egészen a kínai líráig, mint ezt hátrahagyott prózai irataiból láthatjuk. Nagy képzettsége folytán ő a legeurópaibb műveltségű költőnk s mégis tartalomban és formában egyaránt legmagyarabb; mert a magyarság lelkének visszatükrözője, mégpedig nemcsak a magyar népléleké, mint a nyugatosok gyakran emlegetik s nem is annyira a saját kora szelleméé, mint inkább egész faja lelki alkatának, az egyetemes magyar nemzeti szellemnek leghűbb, legtisztább, legmélyebb és bizonyára mindmáig egyszersmind legművészibb kifejezője.

Másfelől azonban Arany János már költői pályájának legelőjén lángelméjének ösztönös erejével megsejtette s később

egyre világosabban látta, hogy a fajunkhoz rendületlenül ragaszkodó hűségen kívül — vagy mint ő maga kifejezi a *Visszatekintés* című prózai iratának negyedik részében: jellemünk erkölcsi magvának épségben tartása mellett az egyetemes műveltség értékes elemeit is bele kell oltani a magyarság lelkébe, mert csak e kettő együttesen alkotja nemzeti életünknek, fajunk fejlődésének s a magyarság fönmaradásának legfőbb biztosítékát, mintegy alaptörvényét. Igazi arany szavak ezek! Méltók, hogy jól emléünkbe véssük. Vajha soha el ne feledték volna!

Arany János halálával lezáródott nemzeti irodalmunknak eddigelé legfényesebb korszaka, melyben ragyogó nagy alakoknak egész csillagsorozata tündöklött a magyar költészet egén. Arany János irányának sok követője volt, köztük néhány nagy tehetségű költő, de midőn ezek elaggodtak vagy kidőltek, az újabb írói nemzedék nagyrésze egyre inkább elhajolt szépirodalmunk hagyományos irányától s a költészetnek mindhárom műnemében, a lírában, epikában és drámában új utakon indult. Lássuk csak egy összefoglaló képben, mennyiben jártak a saját maguk vágta új utakon, avagy talán idegen ösvényen indultak, s hogy vajjon szép és jó utakon jártak-e? Mert egyszerű és világos megfogalmazásban ezek a legfőbb kérdések. Igyekszünk reájuk tárgyilagos módon lehetőleg rövid feleletet adni.

A múlt század vége felé, a „fin de siècle“ évtizedeiben, Európa-szerte tagadhatatlanul mindinkább szabadosabbá vált a közszellem, s ennek előidézésében több más tényezőn kívül nagy része volt az irodalomnak, mégpedig elsősorban a francia szépirodalomnak. Eneuk körében, — hogy a mi nyugatcsaink költői irányával mindjárt egy szerves kapcsolatot ragadjunk meg, — tudvalevőleg már a XIX. század közepe táján lépett föl egyetlen, még életében megjelent verskötetével Baudelaire, aki az úgynevezett dekadens költészetnek lett előfutárja. Eleve is jelzem, nem költészetét akarom ismertetni, hanem csak analógiás magyar vonatkozás miatt arra a döbbenetre akarok emlékeztetni, melyet a *Les fleurs du Mal* versei a francia olvasóközönség lelkében előidéztek. Életrajzából tudjuk, hogy Baudelaire züllött ember volt. Ízlése szerelem dolgában természetellenes volt. Ifjonta a forradalmi vörös lobogó alá szegődött. Fiatalkora óta iszákos is volt s a beszédett sok ópiumtól és pálinkától elmebajcs s utóbb egészen hülye lett s mint ilyen élte dere-

kán halt meg. Versgyűjteményének megjelenése egyenesen botrányszámba ment. Az államügyész a kötet erkölcstelen tartalma miatt pört indított az író és kiadó ellen. A versgyűjteményt a közönség nagy része undorral fogadta. A Figaro bírálata szerint: ez a könyv ispotálya a szívbeli rothadtságnak s írójának az örültek házában van helye.

Csak érintve említem, hogy az elrémitő megtévelyedései mellett is tagadhatlanul nagyon tehetséges Baudelaire-nek egyelőre kiválóbb követője nem igen akadt. Az ő költői egyéniségéhez leginkább hasonlít s nálunk is hatást gyakorolt Rollinat, az érzékiség s másfelől a Baudelaire költészetében is fő motívumként szereplő halálnak idegbeteg költője, ki szintén megőrülve fejezte be életét; továbbá a nálunk is jólismert Richepin, kinek első verskötetét a kormány elkoboztatta. Richepin, bár nem utolsó művésze a formának, de erkölcstelen, másrészt vallástalan költő, ki a hitet káromlóan támadja.

A mi nyugatosaink költészetének s különösen elhunyt vezéréknek, az említettekén kívül könnyen kimutathatólag egyik legfőbb írói mintaképe még Verlaine, az úgynevezett impresszionista és kifejezésmódjára nézve szimbolistának nevezett iskola megalapítója, akinek költészetében kétségtelenül sok a szépség, főleg a hangulatokat és a határozatlan imbolygású hangulatfoszlányokat gyakran — mint erre még rátérek — megkapóan kifejtteni tudó zenei elem. Egyébként Verlaine a szó szoros értelmében romboló irányú költő, amit életviszonyai nagyon is érthetővé tesznek; mert kora ifjúsága óta a nemi élet terén fölötte kicsapongó természetű volt, aki ezenfelül abszintmérgezésről epileptikus rohamokban szenvedett. Egyik jóbarátja ellen elkövetett gyilkossági kísérlete miatt börtönbe is került, mégpedig ismételen, mivel ittás állapotban egyízben 75 éves édesanyjára is késsel támadott rá. Fogságából kiszabadulva, minden idejét kávéházakban, éjjeli lebujokban — és kórházakban töltötte. Ekkor írta pornográfikus műveit, melyek búsás jövedelmet hajtottak neki. De minek részletezzem e züllött egyéniség életrajzi adatait, aki iszákossága miatt élte derekán elpusztult.

Amit a nevezett költők a lírában már korábban megkezdték, ezt a romboló szellemet a századvégi francia elbeszélő költők és drámaírók nagyrésze folytatta. Nem akarok részletezésbe merülni, de legyen szabad a regényírók köréből csak egy kori-

feus alakra rámutatnom: Anatole France-re, erre a nálunk is széles körben olvasott, nagytehetségű és rendkívül választékos stílusú, de egyébként teljesen pogányszellemű és hitetlen, sőt vallásgyűlölő íróra, s a drámai műnemben csupán Jules Lemaitre és François Curet műveire, amelyek reprezentatív termékei ennek a századvégi, mindent csípős gúnnyal fitymáló s a legeszményibb dolgokat is a léhaság köntösébe öltöztető szellemiránynak.

Íme, a mi nyugatos költőinknek mintaképei. Hogy miképpen és miféle államéleti sajátságos viszonyok és társadalmi alakulások hatása alatt indult meg nálunk ez a költői irány, s hogy kik voltak fő művelői, s miben rejlik annak magyarázata, hogy az irodalmi téren a siker jóideig eunek az iránynak és harcias védelmezőinek kedvezett? — mindezt fölöslegesnek tartom itt még csak vázolni is. Elnöki megnyitóm keretében csupán néhány elvi kérdéshez akarok hozzászólni:

Az irodalom, nevezetesen ennek költői ága, a szépirodalom körében az újítások rendszerint nem szoktak gyökeres változásokat előidézni és olyan ellenszegülést vagy éppen megrázkódást okozni, aminőt a politikai reformok vagy még inkább a ferradalmak támasztanak. Vörösmarty vagy például Petőfi költészete bizonyára nagy újításokat jelentett irodalmunkban, de néhány gánescskodó kritizálót, aminő mindig akad, s egy-két hiúbb költőtársukat kivéve, az irodalomnak minden jóízű barátja hamarosan fölismerte újításaik nagy jelentőségét és szépségeit, s még életükben örömmel üdvözölte fölléptüket. A nyugatos költők s különösen vezéralakjuk föllépte ellenben nemesak a kritikusoknál, hanem a műértő, az irodalmi műveltségű olvasóközönség körében is döbbenetes érzést fakasztott. Mi volt ennek a kétségtelen ténynek az oka?

Legfőbb oka abban rejlett, hogy a nyugatosok a radikális-szocialista politikai irány szolgálatába szegődve, a költészetbe különben sem illő, kirívó politikai irányzatosság mellett, egyre föltünőbb módon szakítottak egyenesen magával a nemzeti és faji érzéssel, sőt még a hazaszeretetből is gúnyt űztek. Ez fájtt minden jó magyarérzésű embernek legjobban. Tucatszámra lehetne idézni a külföldet imádó s viszont a magyarságot lealacsonyító, sőt pöre módon lealjasító, fölötte bántó kifejezéseiket. Berzsenyi Dánieltől kezdve újabban is sok magyar költőnél találni a nemzeti hibák korholását, de az illetén feddések

náluk mindig a legmélyebb hazafiság érzéséből fakadnak és sohasem korcsosulnak el saját fajuk gyalázásává. Azt csak éppen megérintem, hogy nyugatos költőink vezérének lantján, mint tudjuk, a nemzetközi vörös zászló alatti forradalomra lázító hang is ismételten megcsendül.

A másik fölháborító ok volt a nyugatos költészet vallástalan világnézlete, amely általában a kereszténység ellen irányul. Hogy csak egy példát említsek: a Nyugat című folyóirat egyik dolgozótársa, — a *Tristia* című versgyűjtemény szerzője (nevét szándékosan elhallgatcm) — nyíltan bevallja, sőt kérkedve hangcztatja, hogy neki nincs hite; neki az ördög kell, nem az Isten; a test, nem pedig a lélek; a kereszténység ünnepeit legyalázza és Vénus zsengeinek ünnepét dicsóíti *Pünkösd* című versében. Nincs időm hozzá, de nem is volna kedvem ilyen istenkáronló és a francia dekadens költőket majmoló otrombaságokat idézni. Pedig van belőlük bőven. Kiegészítőleg csak azt említem, hogy egy nyugatos irányú költői antológiának bevezető cikke — szó szerint idézve — azt hirdeti, hogy: az új poéták nyíltan kinevetik a burzscá morált és negligálják az összes polgári szentségeket. Egy másik hasonló irányú versgyűjtemény bevezetésében pedig ezt olvassuk: Mi nem állunk semmiféle vallás-erkölcsi alapon; a mi etikánk rövid: hűség a természethez. Nem reflektálunk túlvilági jutalmakra, de attól a büntetéstől sem félünk.

Ennek a szeliden szólva legalább is vakmerő cinizmussal kijelentett állásfoglalásnak természetes folyománya az a sokszor megdöbbenően aljas és leplezetlen nyíltsággal föltárt érzékiesség, amely a nyugatos költészetnek egyik legfőbb jellemző vonása s amely lírai költészetükről hamarcsan átterjedt az elbeszélő és drámai irodalomra is. Főlöszleges az erotikus szemelvényekre mintegy bizonyítékul kiterjeszkedni s itt e helyen tiltja a jóízlés is.

A mi dekadens irányú költőink ezeket a romboló irányú eszméket s ezeknek teljesen megfelelő érzéseiket egyre hivalgóbban és merészebben tárták föl, s miközben egymást egekig magasztalták, másfelől megfélemlítően s gúnyos hangon iparkodtak lehurrogni azokat, akik irányzatuk ellen szót emeltek. A konzervatív irodalmi eszmények és hagyományok hű őrreiben, tudós képzettségük mellett, tagadhatlanul nem volt meg a Gyulai Pál-féle harcias készség, másfelől — úgy gondolom — eleinte mintegy várakozó álláspontra helyezkedtek, hogy a dekadens

költészet szertelen túlzásainál fogva talán önmagától fog elfuladni; utóbb azonban egyre több műbírálonk fölemelte elítélő szavát, de a nemzeti érzésben gyökeredző aggódó intelmük a nyugatosokra nézve akkor már a pusztában kiáltó szó gyanánt hangzott el.

A jobb érzésű magyar olvasóközönség amely fokozódó döbbenettel látta a nyugatosok egyre inkább fölburjánzó költészetének eszmei tartalmánál fogva és a benne megnyilvánuló érzésvilága miatt föltűnő romboló hatását, viszont eleinte — széles körre terjedő tapasztalatból mondható — éppoly derűtlenséggel, szinte nevetésig ingerlő hangulattal fogadta azt, amire a nyugatosok legönérzetesebben és leghüszkébben szoktak hivatkozni, mint legfőbb újításokra: költészetük formai szépségeire. Énnél a pontnál, nézetem szerint, az olvasóközönségnek csak félig volt igaza. Itt is pár év letelte s az idő higgasztó hatása hozta létre a nyugodtabb nézőpontból kialakítható ítéletet.

A nyugatos költők, a költői kifejezésmód tekintetében, mint tudjuk, a francia szimbolista költőket utánozzák. A szimbolista iskola követői azt vallják elvül, hogy a külső világ jelenségeit mi mindig a magunk nagyon is differenciált egyénisége szerint fogjuk föl, s ezért a külső tárgyak szemléletmódjában voltaképp saját alanyiségünk tükröződik vissza, s így a külső világ önmagunknak mintegy jelképe. A szimbolisták iránya, az ő saját fölfogásuk szerint, visszahatás a naturalizmus ellen, mert a naturalisták ő szerintük, pusztá másolói az életnek és természetnek, holott a költőnek saját alanyiségán át csak mintegy sejtetnie kell a dolgokat és szemléleti tárgyakat, nem pedig szembeötlő külső tulajdonságaik szerint lapos módon egész világosan megnevezni. Ezért a szimbolizmus határozott képzetek s mindenkitől egyszerre megérthető fogalmak helyett csak jelképeket nyújt, de ezek a jelképek nem értelmi és szemléleti felki tényekből származnak, hanem érzelmi állapotokból fakadnak, s így elsősorban hangulatokat keltenek s ez okból a szimbolista költészet legtöbbször lírikus jellegű. A szimbolizmus e szerint a tárgyi világot mintegy eltüntetve, egy képzelet alkotta világot teremt, melyet érzelmi talajból fakadó kifejezésekkel ábrázol, de tegyük hozzá: viszont olykor — sajátáságos ellentétképen — még a szaglásra is kiterjedő érzetelenű szavakkal érzékít meg.

Mindez csupán a költői kifejezésmódra vonatkozik, s habár

a szimbolizmus a modern költészetben a világszemlélet és az egyéniség szempontját, filozófiailag tekintve, helytelenül a túlzó szubjektivizmus, sőt nem ritkán nagyon is az anyanyelvi eszmevilág körébe vonja, magában véve mint költői kifejezőmód nemesak hogy nem ítéhető el, sőt esztétikai szempontból újszerű szépségek fejlesztőjévé válhatik s különösen a teljesen ki nem alakult érzelmi állapotnak, a hangulatnak keltésében nyilvánul meg nagy ereje, amint több kiváló szimbolista költőnél láthatjuk. A szimbolista kifejezőmód csak akkor helytelen, ha a jelkép fogyatékos vagy éppen zavaros, mert akkor a homályos elképzeltetés hangulatébresztésre nem alkalmas.

A mi nyugatos költőink föllépésük elején még szemlátomást küszködve a nyelvvél, a költői stílus tekintetében igen gyakran a napsütés világosságát szerető magyar léleknek szokatlanul ködös, homályos és rejtvénytyszerűen érthetetlen dalaikban a szimbolista kifejezőmódot igen félszeg módon s nem ritkán erőltetett mesterkéeltséggel és affektáló keresettséggel honosították meg. Ehhez járult még fölötte szabados, minden ritmikai szabályosságot lerázó verselésmódjuk, melyet szintén a franciáktól tanultak el, akiknél a különben csekély tehetségű Mallarmé lett e tekintetben híressé, vagy inkább hirhedtté. Vannak, akik ezt a szabados verselésmódot, mely később teljesen elfajulva, a futurista költőknél egészen nevetségessé vált, a modern élet nyugtalan, folyton lüktető szellemi mivoltának természetes folyományául tekintik, sőt még művészi értéket is látnak benne. Úgy vélem, az életszerűség ennek a modern verselésmódnak magyarázatául szolgálhat ugyan, de magában véve nem szépség s a művészetnek nem az a föladata és célja, hogy az életet ferde kinövéseiben is utánozza. Ezt a szabados verstechnikát tehát mint ilyent, újabb művészi vívmányul alig tekinthetni.

Nemesak a szokatlanság, hanem több dekadens költőnk szimbolista kifejezőmódjának látszatra csillogó fényű szólamai, de igazában véve kerékbetört zagyvaságai, sületlen, éretlen és azért élvezhetetlen frazeológiája, sokszor pedig teljesen érthetetlen furcsaságai is okozták, hogy olvasó közönségünk, mint már említettem, néha kacagásig fokozódó derűltséggel fogadta a legújabb lírának nagyon is hangos reklámmal fölmagasztalta termékeit. Néhány tehetségesebb nyugatos költőnk szimbolista kifejezőmódja azonban teljesen művészivé tökéletesedett, s ma-

napság, úgy vélem, legalább annyit megállapítottnak vehetünk, hogy ennek a nyugatos költői iskolának a feje és még néhány tehetséges követője új szint adott a magyar költői nyelvnek, s ez a formai művészetük — nem merném mondani, hogy világ-irodalmi érték volna, mint egy tekintélyes műbírálónk állítja, mert hiszen igazában csak utánzat, de — a mi költészetünkben csakugyan irodalomtörténeti érték fog maradni.

Ámde nem kell hosszasan bizonyítgatni, hogy a költészet végre is nem csupán forma, nemcsak művészi kifejezőmód, hanem eszmei és érzéstartalom is. Hiszen az az újabban oly sokat emlegetett egyénileg differenciált fölfogás és kifejezőmód is végső elemzésben tartalmi különbözet. Sőt a tartalmat már a művészet fogalma is magában foglalja, mert a művészi kifejezőmód föltételezi a kifejezettet, épp úgy, mint a tükör a képet. A nemes érzéstartalom hatásos formában együttesen teszi a költészetnek egyetemes jellegét.

A mi dekadens nyugatos költészetünk, általánosságban szólva, fittyet hányt a nemes érzéstartalomnak, s a nemzeti hagyományok, valamint az erkölcsi eszmények ellen megnyilvánított romboló irányzatával nem kis mértékben segítette elő a közszellem megmérgezését. Bekövetkezett azután a nagy összeomlás. Ekkor már költői vezérük halálos ágyán feküdt. A többiek halkabb szavúak lettek és kritizáló tollforgatóik mentegezni igyekeztek főleg elhúnyt vezérük gyöngéit és a költészetének destruktív, különösen pedig nemzetietlen iránya ellen emelt vádaknak élet iparkodtak és iparkodnak legalább letompítani.

Több biztató jel után ítélve, reméljük, hogy költői irodalmunk a nélkül, hogy lelépne a fejlődés útjáról s elszakadna a világirodalom nagy szellemeitől, visszatér ismét a valódi értékes irodalmunk állandó életető forrásaihoz, az egészséges világnézlethez s különösen a nemzeti eszméhez és nemzeti életünknek bőséges, sokféle élményt nyújtó megismeréséhez.

Eötvös József báró Petőfiről szólóban már a negyvenes években igen helyes szempontból íteli meg Petőfi költői nagyságát, midőn úgy nyilatkozik, hogy Petőfi a szó legszigorúbb értelmében vett nemzeti költő s ez az, ami valamint magyarázatul szolgál művészi nagy hatásának, egyszersmind irodalmi érdemeinek is legfőbbike.

Nem szabad feledni, hogy ezt a nagy igazságot az mondta ki, aki egyike egész irodalmunkban mind máig a legeurópaibb

---

szellemeknek. Valóban, ha a jövőben még nagy magyar költőink támadnak, azok mind csak a nemzeti geniustól megihletve s mint a magyar nemzeti lélek hű kifejezői fogják költészetünket újabb fölvirágzásra emelni.

Ezt a vezérelvet mint irodalmi hitigazságot fönnen hirdetve, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság ezévi rendes közgyűlését ezennel megnyitom.